

FRAN MIKLOŠIČ V ZGODOVINI SRBSKE FILOLOGIJE

Pavle Jović

Univerzitetna biblioteka »Svetozar Marković«, Beograd

UDK 811.163.41–112"18":929Miklošič F.

V prispevku smo analizirali vpliv znamenitega slovenskega filologa Frana Miklošiča na razvoj srbske filologije v 19. stoletju. Prvi srbski filologi, ki so bili učenci Frana Miklošiča, Đuro Daničić (1825–1882), Jovan Bošković (1834–1890), Jovan Živanović (1841–1916), so objavili prva znanstvena dela s področja srbskega jezikoslovja in so imeli zelo pomembno vlogo v razvoju srbskega knjižnega jezika.

Fran Miklošič, Miklošičevi srbski učenci, srbski filologi, srbsko jezikoslovje, 19. stoletje

This paper analyses the influence of prominent Slovene philologist Fran Miklošič on the development of Serbian philology in the 19th century. The first Serbian philologists, who were Miklošič's pupils, such as Đuro Daničić (1825–1882), Jovan Bošković (1834–1890) and Jovan Živanović (1841–1916), published the early academic works on Serbian linguistics and they have an important role in the development of the Serbian literary language.

Fran Miklošič, Miklošič's Serbian pupils, Serbian philologists, Serbian linguistics, 19th century

1 Uvod

Pred dvestotimi leti, ko se je rodil velikan slovanske filologije Fran Miklošič (1813–1891), je prišlo do usodnega srečanja slovenskega jezikoslovca Jerneja Kopitarja z Vukom Karadžićem. V Evropi je bil to čas naglega vzpona slavistike in tudi čas, ko so Slovenci in Srbi dobili svoje prve znanstvene slovnice. Kopitar in njegov učenec Miklošič sta odločilno vplivala na razvoj slavističnega in slovanskega jezikoslovja, pa tudi na razvoj srbskega knjižnega jezika.

Prvi srbski filolog Đuro Daničić (1825–1882) je prva filološka znanja pridobil pri Karadžiću, študij slovanske filologije pa je končal pri Miklošiču. Čeprav je njegovo ime dobro znano v slavistiki, poznamo ga predvsem kot ustvarjalca obsežnega slovarja JAZU, slovenski slavisti in jezikoslovci niso pisali o njem.

Miklošič je v svojih jezikoslovnih raziskavah veliko pozornosti posvetil tudi srbskemu jeziku. O tem je pisal Herryty v

prispevku *Srpskohrvatski jezik u delima Frana Miklošiča* (Herryty 1999: 137), vendar je v južnoslovanski in srbski literaturi le malo podatkov o njegovih zaslugah za razvoj srbske filologije; slovenski jezikoslovci pa o tem niso pisali.

Ugledni, danes manj znani srbski filolog Aleksandar Stojićević (1879–1952), profesor na Univerzi v Ljubljani, je leta 1925 pisal o Miklošičevi vlogi pri nastanku jezikoslovnih del Đura Daničića, prvega srbskega filologa (Stojićević 1925: 124). Nekaj podatkov o Miklošičevem vplivu na filološko delo Daničića najdemo v delu *Vuk in Daničić* Aleksandra Belića (1947: 153), največjega srbskega jezikoslovca v prvi polovici 20. stoletja.

V prispevku smo analizirali Miklošičeve vplive na nastanek jezikoslovnih del prvih srbskih filologov na področju srbskega jezika in stare cerkvene slovanščine. Raziskali smo predvsem Miklošičeva dela, ki so pomembna za zgodovino srbskega knjižnega jezika.

2 Miklošičev pomen za zgodovino srbskega jezika in srbske srednjeveške književnosti

Miklošičeva zbirka starih cirilskih spomenikov z naslovom *Monumenta Serbica Spec-tantia Historiam Serbiae, Bosniae, Ragusii* (I–III, 1858) je obsežno delo, ki je zelo pomembno ne samo za zgodovino srbskega jezika (Ćirić 2002: 406), marveč kot vir za srednjeveško srbsko književnost. Čeprav to ni bilo prvo delo, ki opisuje stare srbske spomenike v cirilici, še danes predstavlja koristno hrestomatijo srbskih pisnih spomenikov v srednjem veku in izhodišče za številna poznejša dela, ki obravnavajo staro srbsko književnost (Juhas Georgievskaja 1988; Hafner 2001).

Monumenta serbica je bila osnova za nastanek dela *Stare srpske povelje i pisma srbskega filologa Ljubomira Stojanovića* (1860–1930), ki se je prav tako izpopolnjeval pri Miklošiču. Miklošič je objavil tudi besedila več starocerkvenoslovanskih spomenikov v cirilici, ki so zanimivi za srbsko kulturno zgodovino in kot vir za preučevanje starega slovanskega jezika srbske redakcije: *Dušanov zakonik* (Lex Stephani Dušani, 1856), *Apostol manastira Šišatovac* (Apostolus e codice monasterii Šišatovac, 1853). Za Srbe je zanimiva tudi Miklošičeva legenda o sv. bratu Cirilu, *Die Legende vom heiligen Cyrillus* (Miklosich 1870). *Monumenta serbica* vsebuje številne listine in pisma srbskih vladarjev v srednjem veku: župana Stefana Nemanje (1113–1199), kralja Stefana Uroša III (1276–1331), despota Stefana Lazarevića (1377–1427), despota Đurđa Brankovića (1375–1456) in drugih (Kašanin 1975).

3 Delež Miklošičevih učencev v kodifikaciji srbskega jezika

Kot odličen poznavalec stare cerkvene slovanščine je Miklošič že leta 1850 objavil pomembna dela s tega področja: glasoslovje (*Lautlehre der altslovenischen Sprache*), oblikoslovje (*Formenlehre der altslovenischen Sprache*) in slovar staroslovanskega

jezika (*Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti*). Miklošičevo oblikoslovje je bilo izhodišče za prvo znanstveno slovnico srbskega jezika.

Prva slovnica srbskega jezika Vuka Karadžića (*Писменица србскога језика, по говору простога народа*, 1814) je nastala po zgledu slovnice Avrama Mrazovića (*Руководство к слованској грамматици*, 1794), ki je bila pravzaprav slovnica stare cerkvene slovanščine.

Prva znanstvena slovnica srbskega knjižnega jezika z naslovom *Mala srpska gramatika* (1850) je delo prvega srbskega filologa Đura Daničića (1825–1882), ki je bil Miklošičev učenec (Hafner 1975: 473); pravzaprav je to morfologija srbskega jezika, nastala po zgledu Miklošičevega *Oblikoslovja starega slovanskega jezika* (*Formenlehre der altslovenischen Sprache*, 1850). Vključevala je jezikovno gradivo iz druge izdaje Vukovega slovarja srbskega jezika (1852). Ko je izšla Daničićeva *Gramatika*, so Srbi sicer že imeli slovnice, vendar te niso upoštevale reforme srbskega jezika po Karadžiću (Stankiewicz 1984).

Daničićeva slovnica tako pomeni začetek v kodifikaciji srbskega knjižnega jezika, čeprav ni bila popolna (ni besedotvorja in skladnje). V njej je terminologija primerna sodobni. Druga in tretja izdaja sta izšli 1862 in 1863 z novim naslovom *Oblici srpskog jezika*. Pozneje je doživela osem izdaj in je bila osnova za vse slovnice srbskega jezika v 19. stoletju, ki so jih prav tako sestavili Miklošičevi učenci: Jovan Bošković (*Izvod iz srpske gramatike*, 1864), Jovan Živanović (*Izvod iz srpske gramatike*, 1874) in Stojan Novaković (*Srpska gramatika za gimnazije i realke*, 1879) ter pristaša reforme srbskega jezika: Jovan Pavlović (*Mala srpska gramatika*, 1874) in Georgije Magarašević (*Mala srpska gramatika*, 1883). Omenjene slovnice so bile v rabi celih 70 let.

Miklošič je kot urednik slavistične revije *Slavische Bibliothek oder Beiträge zur slavischen Philologie und Geschichte* omogočal

objavo filoloških del srbskih raziskovalcev. Đuro Daničić, ki je bil največji srbski filolog v 19. stoletju in eden izmed utemeljiteljev srbskega knjižnega jezika (Naylor 1976: 517), je kot Miklošičev študent, sodelavec in prijatelj sodeloval pri sestavljanju del *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, Formenlehre* (1858) in *Lexicon paleoslovenico-graeco-latinum* (1862–1865) ter redno poročal o vseh objavljenih delih svojega učitelja v *Glasniku Društva srbske slovesnosti* (SKA 1925: V).

Med prvimi srbskimi filologi, ki so se posvetili proučevanju srbskega jezika, je bil tudi Jovan Bošković (1834–1890), ki je končal študij slovanske filologije na dunajski univerzi pri Miklošiču. Enako kot Daničić je tudi on predaval srbski jezik na Veliki školi v Beogradu. Napisal je več razprav o srbskem jeziku, v 7. zvezku njegove razprave *O srpskom jeziku* je zapisal Miklošičevo mnenje o zvočnosti srbskega jezika (Бошковић 1888: 180):

Међу свима словенским језицима, а готово бих рекао и међу свима у опште, српски језик има најфинији и најнежнији организам, што се тиче преиначивања нагласака, а благогласност и акцентуација чине језик веома музикалним. (Miklosich 1879: 317)

Ko govorimo o prvih slovnica srbskega jezika, je treba omeniti tudi slovnice hrvaških filologov: Andrije Brlića: *Grammatik der illyrischen Sprache wie solche in Bosnen, Dalmazien, Slawonien, Serbien ...* (1854) in Petra Budmana: *Grammatica della lingua serbo-croata (illyrica)* (1867), ki sta kot vir uporabila Miklošičeva jezikoslovna dela.

Daničić je bil tudi avtor prve znanstvene skladnje srbskega knjižnega jezika (*Srbska sintaksa*, 1858). Pri tem delu ni imel vzorov, saj je njegov učitelj Miklošič spisal *Primerjalno sintakso slovanskih jezikov* šele deset let pozneje (1868). *Srbska sintaksa* vsebuje gradivo srbskega jezika iz pisnih virov od 10. do 19. stoletja. Čeprav to delo ni popolno, saj avtor v njem obravnava samo sklone, je bil

Miklošič zadovoljen z delom svojega učenca in prijatelja (Miklosich 1858: 83).

Kot vir za *Primerjalno skladnjo slovanskih jezikov* je Miklošič uporabil (med drugim) tudi dela svojih srbskih učencev (Daničić, *Srbska sintaksa*, 1858; Bošković, *Srpska sintaksa*, 1864; Novaković, *Srpska sintaksa*, 1874). Miklošičeva *Primerjalna skladnja slovanskih jezikov* je bila koristen vir tudi pri sestavljanju srbske skladnje, ki je izšla kasneje (*Srpska sintaksa*, 1889); njen avtor je bil Jovan Živanović, še en Miklošičev učenec.

4 Miklošičevi učenci kot avtorji prvih učbenikov stare cerkvene slovanščine

Čeprav so Srbi objavili prvo slovnico stare cerkvene slovanščine že leta 1794, so bili Miklošičevi učenci avtorji prvih sodobnih učbenikov staroslovanskega jezika. Med njimi je bil srbski filolog in slavist Jovan Živanović (1841–1916), ki je bil po študiju slovanske filologije pri Miklošiču gimnazijski profesor v Sremskih Karlovcih; tam je predaval tudi srbski in cerkvenoslovanski jezik (Belić 1925: 742). Objavil je več knjig s področja staroslovanščine, ki so bile v uporabi do 2. svetovne vojne in še naprej, posebej njegova *Gramatika crkvenoslovenskog jezika* (1895) in *Crkvenoslovenski rječnik* (1901). V svojem leksikografskem delu je kot izhodišče uporabil Miklošičev slovar stare cerkvene slovanščine (*Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, 1865).

5 Miklošičev prispevek k srbskemu slovaropisju

Srbi so prvi slovar srbskega knjižnega jezika dobili leta 1818 na pobudo in po zaslugi Jerneja Kopitarja. To je bil trijezični *Српску рјечник* Vuka Karadžića (Serbisch-Deutsch-Lateinisches Wörterbuch). Pri pripravi dopolnjene izdaje tega slovarja (1852) je Karadžiću veliko pomagal prav pri Miklošiču izobražen filolog Daničić, ki je zajemal iz jezikoslovnega gradiva svojega učitelja.

V letih 1862–1865 je Miklošič objavil slovar staroslovanščine *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum: emendatum auctum*, pionirsko delo s tega področja. Pri njegovem sestavljanju so sodelovali Miklošičevi učenci, med njimi tudi Daničić.

Leta 1885 je Miklošič objavil etimološki slovar *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen* (1885), ki je bil pomemben za ves slovanski svet. Filologa Petar P. Đorđević (1855–1902) in Ljubomir Stojanović (1860–1930) sta pripravila in uredila tretjo izdajo Karadžičevega *Српског рјечника* (*Lexicon serbico-germanico-latinum*, 1898) in med drugim uporabila Miklošičev slovar. Etimološki slovar je bil v oporo tudi Daničiću pri sestavljanju njegovih del (Bičan, Havlova 2013: 11): *Istorija oblika u jeziku srpskom ili hrvatskom* (1874), *Osnove srpskoga ili hrvatskoga jezika* (1876), *Korijeni u hrvatskom ili srpskom jeziku* (1877); Miklošič pa je leta 1864 uredil slovar *Deutsch serbisches Wörterbuch*, ki je izšel še v dveh izdajah (1872, 1877).

Obsežen slovar *Rječnik književnih starina srpskih* je v treh zvezkih objavil Đuro Daničić (1863–1864). Nastal je na osnovi gradiva iz pisnih spomenikov stare cerkvene slovanščine srbske redakcije. Pri sestavljanju tega dela je uporabil študije svojega učitelja, s katerim je tudi sodeloval: *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum: emendatum auctum* (1865) in *Radices linguae slovenicae veteris dialecti* (1845), ki je bilo prvo pomembnejše Miklošičevo delo in predstavlja tudi prvi poskus slovanske etimologije na znanstveni osnovi. V uvodu Miklošič navaja, da je kot vir za omenjeno delo uporabil tudi izvirne srbske srednjeveške spomenike pismenstva. Vse do izida *Etimologijskega rječnika* Petra Skoka (1988) je bil ta slovar najboljši južno-slovanski znanstveni vir.

Ob koncu svojega znanstvenega delovanja je Miklošič objavil kratek slovar šestih slovanskih jezikov, ki je izšel v ruščini, nato pa še v nemščini in francoščini: *Краткий словарь шести славянских языков: русскаго с*

церковно-славянским, болгарскаго, сербскаго, чешскаго и польскаго. Pri sestavljanju srbskega dela slovarja se je spet izkazal Daničićev učenec, Stojan Novaković. Miklošičev slovar šestih jezikov, ki nadaljuje južnoslovansko tradicijo izdajanja večjezičnih slovarjev, ni bil pionirsko delo: leta 1857 je ruski slavist Josif Franta Vrantević (1796–1857) izdal svoj slovar z naslovom *Словарь языка славянскаго шести главных наречий*. Tudi srbski slavist, Miklošičev učenec Jovan Živanović, ki je leta 1901 objavil slovar stare cerkvene slovanščine z naslovom *Црквенословенски рјечник*, je kot vir uporabil predvsem Miklošičev slovar *Lexicon palaeoslovenico-graeco latinum* (1862–1865). *Црквенословенски рјечник* Jovana Živanovića je še danes v rabi med srbskimi bogoslovci.

Miklošičev slovar stare cerkvene slovanščine je spodbudil njegovega učenca Daničića, da je začel za JAZU v Zagrebu pripravljati tedaj največji slovanski slovar *Rječnik hrvatskog ili srpskoga jezika* (Jakopin 1991: 184); prvi zvezek je izšel leta 1882. O tem pomembnem dogodku je izčrpno pisal Fran Levstik (1881: 91) v *Ljubljanskem zvonu*. Daničićevo leksikografsko delo je nadaljeval hrvaški filolog in leksikograf Petar Budmani (1835–1914). Deset let pozneje je slovenski slavist in leksikograf Maks Pleteršnik (1840–1923), Miklošičev učenec, objavil najobsežnejši slovensko-nemški slovar (1894/95).

6 Sklep

Miklošičev prispevek k srbski filologiji je bil zelo pomemben. Bil je učitelj prvih srbskih filologov, ki so na osnovi njegovega znanstvenega dela ustvarili pionirska dela na področju sodobnega srbskega jezika: prvo znanstveno slovnico srbskega jezika (1850), dopolnjen srbsko-nemški slovar (1852), monumentalni *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* (1. zvezek 1882). Prvi srbski filologi so na ta način prispevali h kodifikaciji srbskega knjižnega jezika. Znanje, ki so ga pridobili pri Miklošiču, jim je omogočilo samostojno

raziskovalno delo, pa tudi za sodelovanje v raziskavah s svojim učiteljem.

Po Miklošičevi zaslugi so začeli njegovi srbski učenci temeljito preučevati srednjeveške pisne spomenike in jezik stare cerkvene slovanščine. Bili so avtorji prvih učbenikov tega vseslovankega jezika. Pomen Frana Miklošiča je bil tudi v tem, da je med evropskimi jezikoslovci širil znanstvena spoznanja o srbskem jeziku in književnosti.

Miklošičevih srbskih učencev je bilo več, kot smo jih tu navedli: med njimi so bili še Jovan Subotić, Jovan Đorđević, Aleksandar Sandić, Emil Čakra idr. Njihova neminljiva zasluga je, da so ob znanstvenih delih razvijali duh slovanske vzajemnosti in medsebojnega sodelovanja.

Viri in literatura

- BELIĆ, Aleksandar, 1925: *Živanović Jovan. Narodna Enciklopedija, I knjiga*. Zagreb: Bibliografski zavod. 742.
- BELIĆ, Aleksandar, 1947: *Vuk i Daničić, Članci i rasprave*. Beograd: Prosveta. 153–183.
- BIČAN, Aleš, HAVLOVA, Eva, 2013: *Bibliografský aparát Etymologického slovníku jazyka staroslovenského*. Praha. 11.
- БОШКОВИЋ, Јован, 1888: *Скупљени списи. О српском језику. Свеска 7*. Београд: Штампарија Краљевине Србије. 180.
- ĆIRIĆ, Ljubisav, 2002: *Стојановићево и Миклошичево издање старих српских повеља и њихов значај за изучавање историје српског језика. Научни скуп посвећен Лjubomiru Стојановићу*. Ужиче: Учитељски факултет. 406–407.
- HAFNER, Stanislav, 1976: *Ђура Daničić kao učenik Frana Miklošiča. 5. Naučni sastanak slavista u Vukove dane*. Beograd: MSC. 473–481.
- HAFNER, Stanislav, 2001: *Srpski srednji vek*. Beograd: Vukova zadužbina.
- HERITI, Piter 1999: *Srpskohrvatski jezik u delima Frana Miklošiča. Jezička razmatranja*. Beograd-Novı Sad: Vukova zadužbina, Matica srpska. 137–145.
- DANIČIĆ, Đuro, 1850: *Mala srpska gramatika*. Beč: Štamparija Jermenskog manastira.
- DANIČIĆ, Đuro, 1863: *Srbska sintaksa*. Beograd: Državna štamparija.
- DANIČIĆ, Đuro, 1863–1864: *Rječnik književnih starina srpskih*. Beograd: Državna štamparija.
- JAKOPIN, Franc, 1991: *Miklošičev pomen v zgodovini slavistike. Ob stoletnici njegove smrti. Jezik in slovstvo 36/7–8*. 181–186.
- JUHAS GEORGIEVSKA, Ljiljana, 1988: *Sabrani spisi. Stefan Prvovenčani*. Beograd: Prosveta.
- KAŠANIN, Milan, 1975: *Srpska književnost u srednjem veku*. Beograd: Prosveta.
- LEVSTIK, Fran, 1881: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Ljubljanski zvon 1/2*. 91–100.
- MIKLOSICH, Franz, 1845: *Radices linguae slovenicae veteris dialecti*. Lipsiae: Libraria Weidmannia.
- MIKLOSICH, Franz, 1853: *Apostolus e codice monasterii Šišatovac palaeoslovenice*. Vindobonae: G. Braumüller.
- MIKLOSICH, Franz, 1858: *Iz srpske sintakse Đure Daničića. Slavische Bibliothek oder Beiträge zur slavischen Philologie und Geschichte. 2 Band*. Wien: J. Fiedler. 83–109.
- MIKLOSICH, Franz, 1865: *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum: emendatum auctum*. Vindobonae: G. Braumüller.
- MIKLOSICH, Franz, 1868–1874: *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, Band. IV. Syntax*. Wien: W. Braumüller.
- MIKLOSICH, Franz, 1870: *Die Legende vom heiligen Cyrillus*. Wien: Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei. Karl Gerold's Sohn.
- MIKLOSICH, Franz, 1872: *Deutsch serbisches Wörterbuch*. Wien: Leopold Sommer.
- MIKLOSICH, Franz, 1879: *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, Band I, Lautlehre*. Wien: W. Braumüller.
- МИКЛОШИЧ, Франц, 1885: *Краткий словарь шести славянских языков (русского с церковно-славянским, болгарского, сербского, чешского и польского) а также французский и немецкий ...* Санкт-Петербург, Москва: М. О. Вольф.
- MIKLOSICH, Franz, ŠAFARIK, Pavel J., 1856: *Lex Stephani Dusani*. Vindobonae: F. Beck.
- NAYLOR, E. Kenneth, 1976: *Ђура Daničić i počeci srpske filologije. 5. Naučni sastanak slavista u Vukove dane*. Beograd: MSC. 517–523.

- Srpska kraljevska akademija, 1925: Pregled Daničićevih radova. *Daničićev zbornik, knjiga 15. Posebna izdanja. Filozofski i filološki spisi*. Beograd, Ljubljana: SKA. V–XVI.
- STANKIEWICZ, Edvard, 1984: *Grammars and Dictionaries of the Slavic Languages from the Middle Ages up to 1850*. Berlin: Walter de Gruyer.
- STOJICÉVIĆ, Aleksandar, 1925: Leskin o Daničiću. *Daničićev zbornik, knjiga 15. Posebna izdanja*. Beograd, Ljubljana: SKA. 124–154.
- STOJANOVIĆ, Ljubomir, 1929: *Stare srpske povelje i pisma. Knjiga 1*. Beograd: Srpska kraljevska akademija.
- ŽIVANOVIĆ, Jovan, 1889: *Srpska sintaksa*. Novi Sad: A. Pajevića.